

V tem času postaja slovensko vprašanje »mednarodno vprašanje, ki ga niti v Jugoslaviji, niti v Italiji, niti v Avstriji ne moremo reševati izolirano, ampak samo v skladu s splošno konstelacijo sil napredka in reakcije v mednarodnem obsegu... Največ nepopravljive škode lahko prinese nekemu narodu iluzija, da bo dobil svojo svobodo kot dar za pomoč neki reakcionarni in imperialistični akciji« (567)... »Strategija in taktika sedanjih vodilnih sil našega narodnega boja, se pravi delavskega gibanja, bosta toliko daljnosežnejši in uspešnejši, kolikor bolj bosta znali izkoristiti vse, tudi najmanjše rezerve, tudi najnestalnejšega zaveznika za učvrstitev lastnih pozicij in oslabilitev sovražnika« (568).

Deseto poglavje: *Bodočnost slovenskega naroda*. Svojevrsten blok delavstva in srednjih slojev — ljudska fronta v Franciji — predstavlja v prvi vrsti »borbeno sredstvo ljudskih množic (in) je hkrati zarodek tiste zveze osnovnih ljudskih plasti delavcev, kmetov in tako imenovanih srednjih slojev sploh, ki predstavlja bodočnost slehernega naroda« (573). Tako je torej bodočnost slovenskega naroda »odvisna od povezanosti njegovega boja z naprednimi in demokratičnimi ljudskimi silami na čelu z delavskim razredom« (578), ali povedano drugače, v skladu s notranjim in zunanjepolitičnim položajem (takratne) Slovenije in Jugoslavije. Dva momenta bosta odločevala o bodočnosti slovenskega naroda: objektivni, mednarodnopolitični položaj in subjektivna »pripravljenost Slovencev samih, upreti se zunanjemu pritisku« (591).

Prav to zadnje je dobilo svoj največji pomen in smisel leta 1941, kmalu po okupaciji in razkosanju naše slovenske in jugoslovanske domovine. Tako ni ne slučaj in še manj samozvanost, da je bil v tistih usodnih dneh naše narodne zgodovine tudi Edvard Kardelj med tistimi odločujočimi komunisti, s katerimi je skupaj lahko mirno poudaril, da sta nastopila oba tista trenutka, ki ju je dobro leto in pol tako jasno predvideval. Mislim, da se ne motim, če trdim, da je prav v tem sekularni pomen Kardeljevega - Speransovega Razvoja.

Metod Mikuž

ANTON INGOLIČ, TAM GORI ZA HRAMOM¹

Zadnje čase je prišlo nekako v modo spotikati se ob aktualnost Ingoličevih del, češ da gre pri tem za neki manjvredni škodljivi element, ki razbija živi kot umetnosti. Res smo svoj čas izraz razvrednotili, ker smo ga natikali efemernim agitkam, prirejenim dnevni politični bojevitosti; če pa ga uporabljamo v pravem pomenu, nam že površen razgled po književnosti to nekoliko vzvišeno stališče ovrže: skoraj vsa velika literatura je vzrasla iz specifikke svojega časa in se tem bolj podaljšala v prihodnost, čim bolj v globino in širino je odblisnila duhovno in socialno vsebino v času opredeljenega prostora. Dvomim, da nastanejo iz daljše časovne razdalje sveža in polnokrvna umetniška dela; le prizadetost, razbolelost, vznemirjenje ali navdušenje lahko sproži žive umetniške reakcije, ki so seve lahko izražene na tak ali drugačen način in utegnejo biti tudi proicirane v zgodovinsko preteklost.

¹ Anton Ingolič, *Tam gori za hramom*. Založba Obzorja, Maribor 1956.

Izbor novel Antona Ingoliča z naslovom »Tam gori za hramom« je ob pisateljevi petdesetletnici pripravil in priredil Mitja Mejak, a je v knjigo uvrstil le novele predvojnega datuma. Značilen ton zbirki daje aktualna socialna nota. Umetniško najbolj dognane so novele, v katerih pisatelj zvesto prisluhne življenju in ga doživlja s suvereno roko umetnika; prav v teh novelah, nabitih z življenjsko resničnostjo, je izklesal nekaj granitnih postav. Semkaj sodi predvsem mojstrovina »Tam gori za hramom«, ki osupne in omami bralca z izredno sugestivno silo. V nekaterih tekstih je uspešno razširil pisatelj svoj »metier« na izrazito psihološke probleme, ponekje pa se zdi, kot da so problemi premalo trčili ob emocionalno anteno in so novele navkljub zanimivi tematiki brez pravega impulza.

Težišče izbora predstavlja novela »Tam gori za hramom«, ki sodi zavoljo monumentalne pretresljivosti v sleherno antologijo slovenske proze. Novela je slika strahotne socialne stiske na enem in zakonitega družbenega kriminala na drugem bregu predvojne stvarnosti. Ingolič je s prodornim očesom umetnika odkril izza romantičnega pejsaža socialno resnico, ki je degradirala človeka v animalične življenjske pogoje. Prepričljivo pokaže, da so tudi v teh krutih, človeka nevrednih pogojih mali ljudje ohranili žlahtni žar srca in da se spričo plemenite ljubezni in vsakodnevnih odpovedi dvigajo v etične višine v nasprotju z nemško prepleskano gospodo, ki jo razjedajo moralni ekscesi. Kompozicijsko je novela svojevrstno grajena: Pisatelj, veselo razporejen nedeljski turist, se seznani z veleposestnikom Jelovškom; ta ga povabi v svoj vinograd in tu se Ingolič postopoma seznanja s pretresljivo usodo viničarske družine. Tako ima novela svojevrstno dramatično krivuljo: v vedro pisateljevo vzdušje postopoma vdirajo žalostni akordi in razbijajo duševno skladnost. V izredno učinkovitem koncu se najbolj očitno razkrije pisateljeva psihološka metoda: pisatelj ne tolmači Jelovškovega amoralnega listva, marveč ga razgali in potrdi v dejanju. Širina pogledov in pisateljska pravičnost omogočata rojstvo tako široko dimenzionirane osebe, kot je Herr Jellauschegg, ta nacionalni uskok, ki je topoglav soprog, skrben oče in v isti mah poslovno brezobziren človek, ki gre neskrupulozno prek življenj. Novela je prepojena z žlahtnim leskom intimne prizadetosti in seva nezasenčeno človečnost.

Novela »Prepovedana ljubezen« je v umetniški obdelavi šibkejša. Motiv je zanimiv in faktografsko verno prikazan, manjka mu le psihološke globine. Pisatelj prikazuje življenjske tegobe mlade učiteljice, ki navkljub vsem gmotnim težavam z jekleno voljo doštudira, pa ne more dobiti službe. Počasi pa se ji svetle iluzije razbijejo ob čerih bedne življenjske resničnosti. Zanimala bi nas predvsem notranja psihološka linija, valovanje duševne gladine, potek notranjih reakcij. V mladih letih utegne deziluzija spreoblikovati značaj ali pa ga ojekleniti in utrditi. Breda nekam čudno nedotaknjeno preide prek domačih sporov, čeprav bi lahko šele iz mrženj in razumevanja izšla kot široko tolerantna oseba. Stil je nekako anekdotsko lahkoten in ne ustreza resnosti teme.

Novele »Žeja«, »Likof«, »Splavar« so socialno podslikane. V prvi pripoveduje pisatelj o starem viničarju Trčku; le-ta si pred smrtjo zaželi vina iz trte, ki jih je dolga leta sam gojil. Sin vdre v klet gospe Koresove, oče se naposled napije vina in umre. Ko bi pisatelj očistil tekst deklarativnih podatkov (n.pr. nepotrebne poudarjanja: moje vino), bi se novela razrasla

v širše premere tragike. Moreča bednost miljeja je dobila učinkovit izraz v razgovoru otrok o tem, kdo da bo spal po dedkovi smrti na njegovi postelji; ta dialog točneje razgali socialno bednost kot še tako nadrobna socialna analiza. V pripovedi o starem Vitužniku (»Splavar«) vpleta pisatelj sebe v pripoved in daje tako zgodbi poseben kolorit. Zdi pa se, da je konec premalo poglobljen. V tretji noveli nam nudi sumljiv korektiv za razrešitev socialnega zla: reformator je intelektualec Dobnik, ki skuša spreobrniti viničarko Jusovko. Nekaj neprijetnega je, ko bere levite superiorni razumnik viničarki, ki je pravzaprav utelešena neprebujena zavest haloškega plebsa, neprijetna še posebej zato, ker ni podprta v kakršnih koli moralnih depresijah Borisa Dobnika samega.

Suveren oblikovalec značajev in življenja je Ingolič v pripovednem tekstu »Prvi sneg«. Novela motivno ni nova, značilen pa je svež prijem, s katerim obravnava ljubezenski trikot. Like oživlja z močnimi individualnimi potezami; naj v tej zvezi omenim le bahavega Gajška in infantilnega Naca. Pripovedni tok je spretno uravnan v baladno grozljiv konec, ki je logična konsekvence grobo primitivnega miljeja.

V zbirki sta tudi dve dušeslovni mojstrovini (»Zebica« in »Ugasle oči«), ki kažeta, da zna Ingolič prisluhniti tudi skritemu in zapletenemu valovanju človeške notranjosti. Prva zgodba pripoveduje o vitalni deklici Zebici, ki ji je narava prikrajšala lepoto z zajčjo ustnico. Življenje gre mimo nje in prek nje, čeprav si vroče želi ljubiti in biti ljubljena. Pretresljiv je opis prvega ljubezenskega razočaranja in konec novele, ko bivši ljubezenski partner še duševno pohabi sirota. Tekst je pisan s subtilno roko in s pravim taktom. V drugi noveli je pokazal pisatelj intuitivno oko za duševno dialektiko in psihične obrate. Motiv je psihološke narave: Invalid Brenk se poroči z Zalo, ki ga vzame iz preprostega materialnega računa. Ko pa povsem zgubi vid, ga ta zanemarja in ljubimka z drugimi. Ob rojstvu otroka Brenk zavestno trdi, da je novorojenček njun; ob tolikšni plemeniti gesti se v Zali vzdrami vest in notranje spreoblikuje značaj.

Še enkrat: Anton Ingolič je najboljši oblikovalec življenja tedaj, kadar stoji sredi trdnih realnih tal in ko teče tok življenja prek vzvalovljenih čustvenih plasti pisateljeve osebnosti. Tedaj kaže dragoceno notranje oko za tisti nevidni svet, ki je skrit v človeških prsih, tedaj zableste njegovi pripovedni teksti v plemeniti intimni prizadetosti.

Marjan Brezovar

BRANKO ŽUŽEK, PADAJO ROŽNATI LISTI¹

Idiličnemu naslovu ustreza lirika v prvi pesniški zbirki Branka Žužka: tiha, samotarska in uravnovešena. Kdor bo v njej iskal drznih misli in podob, bo hudo razočaran. Nepotešen bo odložil knjižico tudi tisti, ki bi se rad s pesnikom zamislil nad našim časom in usodo. Našel ne bo namreč niti ene resnično razburljive pesmi, pač pa bo odkril plahega, skoraj sramežljivega lirika, ki se rad pogovarja sam s seboj o zelo starih in vedno novih človeških zadevah. Ta monolog — recimo rajši tako namesto: izpoved — pa je prisrčen in nežen, tako da je kot lirika zanimiv tudi za občinstvo. Če se

¹ Branko Žužek, Padajo rožnati listi. Primorska založba Lipa. Koper, 1956.